

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ

ค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย

ในคดีอาญา พ.ศ. 2544¹

ศราวุธ รักษาจันทร์²

จากการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎีและหลักเกณฑ์ในการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาทราบว่า สังคมในทุกสังคมย่อมต้องมีอาชญากรรมเกิดขึ้น โดยหลักเล็งไม่ได้ผลกระทบจากการก่ออาชญากรรมครั้งหนึ่งย่อมต้องเกิดผลเสียต่อผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงไม่ว่าทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือด้านทรัพย์สิน หรือผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างก่อให้เกิดความหวาดกลัวต่อคนในสังคม

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิมนั้นมุ่งเน้นในการนำผู้กระทำความผิดอาญามาลงโทษเป็นสำคัญโดยเห็นว่าผู้กระทำความผิดนั้นเป็นภัยต่อสังคมทำให้สังคมเกิดความไม่สงบสุขโดยกระบวนการส่วนใหญ่จะเอื้อต่อการนำผู้กระทำความผิดมารับโทษ แต่อย่างไรก็ตามในกระบวนการยุติธรรมทางอาญายังมีบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นส่วนสำคัญก็คือเหยื่อจากการก่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย เนื่องจากเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายนั้นมีส่วนสำคัญในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงว่าการกระทำของผู้กระทำความผิดนั้นครบองค์ประกอบของความผิดอาญาหรือไม่ อาจกล่าวได้ว่าเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายในคดีอาญาเป็นประจักษ์พยานที่สำคัญในการพิสูจน์ให้สันนิษฐานได้ว่าบุคคลที่ถูกฟ้องเป็นจำเลยนั้นเป็นผู้กระทำความผิดจริงเพราะการพิสูจน์ว่าจำเลยกระทำความผิดหรือไม่เป็นส่วนสำคัญต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมทางอาญา การที่เหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายมิได้รับการคุ้มครองอย่างเพียงพออาจทำให้ขั้นตอนในการพิสูจน์ความผิดของจำเลยนั้นเกิดความขัดข้องเป็นอย่างมากส่งผลที่ตามมาคือความเชื่อถือของกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจลดน้อยลง ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาแบบใหม่จึงได้มุ่งเน้นใน

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชรินทร์ เทพสุเมธานนท์ และคณะกรรมการสอบ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุภากร ศิริบุทธิวัฒนา และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พรพรม อินทร์มรรย์

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

การชดเชยเยียวยาผู้เสียหายสำคัญเทียบเท่ากับการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ดังนั้นเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหายจะได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายเล็กน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศ

วันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกในปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power, 1985) ซึ่งเป็นกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้เสียหายในคดีอาญา ส่งผลให้ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องบัญญัติกฎหมายภายในประเทศให้สอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาดังกล่าว ซึ่งกฎหมายฉบับแรกที่สอดคล้องกับหลักการดังกล่าว คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 245³ ซึ่งบัญญัติว่า

“บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ

บุคคลได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต หรือร่างกาย หรือจิตใจเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดนั้นและไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น บุคคลนั้นหรือทายาทย่อมมีสิทธิได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ ทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ”

กฎหมายฉบับต่อมาเป็นกฎหมายที่ใช้บังคับเกี่ยวกับการชดเชยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาโดยตรงคือ พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งใช้บังคับถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ยังมีปัญหาทางกฎหมายในการบังคับใช้หลายประการอันไม่เป็นการอำนวยความสะดวกต่อการชดเชยเยียวยาความเสียหายและไม่อาจเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาได้อย่างครบถ้วนตามความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งรายละเอียดและการทราบถึงสิทธิของผู้เสียหายมาตรา 6/1 ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ซึ่งแยกออกเป็น 2 ประการคือ

1.1 ปัญหาในการแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับการยื่นขอรับสิทธิค่าตอบแทนของผู้เสียหาย เนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 6/1 ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหายที่มาร้องทุกข์ว่าเขามีสิทธิได้รับ

³สุพิศ ประณีตพลกรัง, กฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561), หน้า 1.

คำตอบแทนแต่ไม่ได้บัญญัติให้แจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการยื่นคำขอรับสิทธิว่าต้องจัดเตรียมเอกสารอย่างไรอีกทั้งไม่ได้แจ้งว่าสามารถยื่นคำขอรับสิทธิได้ที่ไหน ผู้เสียหายจึงไม่อาจทราบขั้นตอนดังกล่าวได้

จากการศึกษาหลักการในปณิญาสากล่าวด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ.1985 ในข้อที่ 4 ข้อที่ 5 และข้อที่ 6 ได้วางหลักเกณฑ์โดยสรุปว่า กระบวนการยุติธรรมทางอาญาควรอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาให้มีสิทธิในการเข้าถึงกลไกในการเยียวยาความเสียหายจากผลกระทบในการก่ออาชญากรรมและควรได้รับการบอกกล่าวถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาผ่านกลไกเหล่านั้น เห็นว่าปัญหาการทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการยื่นคำขอรับเงินชดเชยความเสียหายถือเป็นสิทธิอย่างหนึ่งของผู้เสียหายที่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาควรให้ความสะดวกเช่นกัน

การชดเชยความเสียหายในประเทศสวีเดนได้มีการจัดตั้งหน่วยงานชดเชยเหยื่ออาชญากรรม (Crime Victim Compensation and Support Authority Brotsoffermyndigheten) มีวัตถุประสงค์ในการพิจารณาช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหาย เมื่อผู้เสียหายตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมและได้แจ้งความร้องทุกข์ต่อเจ้าพนักงานตำรวจ เจ้าพนักงานตำรวจต้องแจ้งให้ผู้เสียหายทราบถึงความเป็นไปได้ของการได้รับค่าเสียหายและค่าชดเชยและสิทธิต่างๆ ตามกระบวนการยุติธรรม เช่น กฎหมาย ระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองและช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมและกระบวนการการยื่นคำขอรับค่าชดเชยความเสียหาย⁴ จะเห็นว่าในประเทศสวีเดนพนักงานตำรวจจะแจ้งแก่ผู้เสียหายถึงเรื่องต่างๆ รวมถึงระเบียบเกี่ยวกับการคุ้มครองและช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรม ถือเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายอย่างมาก

การชดเชยความเสียหายในประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วยการชดเชยความเสียหายแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ (Crime Victim Benefit Payment Law) วิธีการยื่นขอรับเงินค่าชดเชยความเสียหายของประเทศญี่ปุ่นต้องยื่นคำร้องพร้อมทั้งเอกสารเพื่อประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการความปลอดภัยส่วนภูมิภาค โดยอาจยื่นที่สำนักงานใหญ่ของตำรวจหรือสถานีตำรวจที่ตั้งอยู่ในเขตอำนาจศาลที่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมมีภูมิลำเนาอยู่ อีกทั้งการจัดเตรียมเอกสารพนักงานตำรวจจะเป็นผู้ช่วยจัดเตรียมเอกสารเพื่อรวบรวมในการยื่นให้ต่อคณะกรรมการความปลอดภัยส่วนภูมิภาค⁵ จึงไม่มีปัญหาเรื่องที่ผู้เสียหายไม่ทราบถึงรายละเอียดและสถานที่ในการยื่นคำขอรับสิทธิในค่าชดเชยความเสียหาย

⁴สุภัค ครองยุติ, “มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติคำตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561), หน้า 16.

⁵ชนัญญา กิจทวี, “การชดเชยความเสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2546), หน้า 64.

ผู้ศึกษาเห็นว่าเพื่อให้เป็นการให้สอดคล้องกับหลักการในปณิญาสากล่าวด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 และเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกผู้เสียหายอย่างเช่นในประเทศสวีเดน ประเทศญี่ปุ่น ในมาตรา 6/1 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จึงควรให้พนักงานสอบสวนแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องวิธีการยื่นคำขอรับสิทธิ การจัดเตรียมเอกสาร สถานที่ในการยื่นคำขอ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้เสียหายและทนายทให้สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

1.2 ปัญหาในการไม่ทราบถึงสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนของผู้เสียหายในกรณีคดีความผิดอาญาซึ่งไม่ใช่ความผิดต่อส่วนตัว เนื่องจากในมาตรา 6/1 ให้พนักงานสอบสวนแจ้งสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายหากผู้เสียหายมาร้องทุกข์ อย่างไรก็ตามการดำเนินคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในคดีอาญาซึ่งไม่ใช่ความผิดต่อส่วนตัวอาจดำเนินการสอบสวนโดยมิต้องมีการร้องทุกข์จากผู้เสียหาย ซึ่งกรณีดังกล่าวอาจทำให้ผู้เสียหายไม่อาจทราบถึงสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนได้

จากการศึกษาปณิญาสากล่าวด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 มาตรา 4 มีหลักการว่า “ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมมีสิทธิเข้าถึงกลไกของกระบวนการยุติธรรมและได้รับการเยียวยาตามกฎหมายของประเทศเพื่อบรรเทาความเสียหายที่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับจากการทำความผิดทางอาญา” อาจอธิบายได้ว่าบทบัญญัติในมาตรา 4 ใช้ถ้อยคำว่าผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมย่อมหมายถึงผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมทุกคนที่ได้รับผลกระทบจากการก่ออาชญากรรม ดังนั้น เมื่อบุคคลใดตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาแล้ว ผู้เสียหายทุกคนนั้นมีสิทธิในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทางอาญา กระบวนการยุติธรรมทางอาญาต้องเปิดช่องให้ผู้เสียหายทุกคนสามารถเข้าถึงสิทธิในการเยียวยาความเสียหาย ซึ่งสิทธิอย่างหนึ่งก็คือสิทธิในการได้รับแจ้งว่าตนสามารถได้รับการเยียวยาความเสียหายจากรัฐ ในการดำเนินคดีคดีความผิดอาญาแผ่นดินแม้กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะไม่เปิดช่องให้ผู้เสียหายได้รับแจ้งถึงสิทธิในการได้รับการเยียวยาความเสียหายเนื่องจากไม่พบพนักงานสอบสวน ก็ควรมีมาตรการอื่นที่ทำให้ผู้เสียหายสามารถทราบถึงสิทธินั้นได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถเข้าถึงสิทธิในการชดเชยเยียวยาความเสียหายที่ตนได้รับจากการก่ออาชญากรรม ขั้นตอนในการดำเนินกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของประเทศนั้นๆ จึงต้องเปิดช่องให้ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถทราบถึงสิทธิและสามารถเข้าถึงสิทธิในการได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายได้โดยง่าย

จากหลักการในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 245 “บุคคลซึ่งเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา มีสิทธิได้รับความคุ้มครองการปฏิบัติที่เหมาะสม และค่าตอบแทนที่จำเป็นและสมควรจากรัฐ ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ และวรรคสอง บุคคลใดได้รับความเสียหายถึงแก่ชีวิต หรือแก่

ร่างกาย หรือจิตใจเนื่องจากการกระทำความผิดอาญา ของผู้อื่นโดยตนมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำ ความผิดนั้น และไม่มีโอกาสได้รับการบรรเทาความเสียหายโดยทางอื่น บุคคลนั้น หรือทายาทย่อมมีสิทธิ ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐทั้งนี้ตามเงื่อนไขและวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ” และในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายมีสิทธิ และเสรีภาพและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน” เห็นว่า หลักการดังกล่าวรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทยต้องการให้บุคคลผู้เป็นผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับความคุ้มครองในการชดเชยเยียวยา ความเสียหายโดยกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ ความเท่าเทียมดังกล่าวนี้ อาจเป็นความเท่าเทียมในเรื่อง การทราบถึงสิทธิที่จะได้รับการชดเชยเยียวยา กล่าวคือเมื่อผู้ใดตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาแล้วผู้เสียหายใน คดีอาญาทุกคนนั้นควรได้รับการแจ้งถึงสิทธิที่ตนได้รับในการชดเชยเยียวยาความเสียหายอย่างเท่าเทียม เป็น ต้น

ผู้ศึกษาเห็นว่าเพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับหลักการในปณิญาสากล่าวด้วยหลักความ ยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 และหลักการ ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 27 วรรคหนึ่ง ในมาตรา 6/1 แห่ง พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 จึงควรให้พนักงานสอบสวนติดตามแจ้งสิทธิในการได้รับค่าตอบแทน แก่ผู้เสียหายหรือทายาทในกรณีที่ไม่มีพบตัวผู้เสียหายในระหว่างดำเนินคดี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เสียหายหรือทายาท สามารถทราบถึงสิทธิที่ตนจะได้รับค่าตอบแทนตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้อย่างรวดเร็ว ทันต่อการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น

2. ปัญหาในการบัญญัติความผิดที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เนื่องจากพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้ ผู้เสียหายอันจะมีสิทธิได้รับเงินค่าตอบแทนนั้นต้องเป็นผู้เสียหายในความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาที่ ระบุในรายการท้ายพระราชบัญญัติ แต่เห็นว่าความผิดในรายการท้ายพระราชบัญญัตินี้มีความผิดตามประมวล กฎหมายอาญาบางมาตราที่ไม่อาจมีผู้เสียหายได้ ดังนั้น หากมีการบัญญัติความผิดดังกล่าวลงในรายการท้าย พระราชบัญญัติอาจก่อให้เกิดความสับสนในการพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนได้

จากการศึกษาทฤษฎีอาชญาวิทยา ในการจัดประเภทอาชญากรรมโดยใช้เกณฑ์ผู้เสียหายมีอยู่ 2 ลักษณะ คืออาชญากรรมประเภทที่มีผู้เสียหาย และอาชญากรรมประเภทที่ไม่มีผู้เสียหาย ในส่วนของ อาชญากรรมประเภทที่ไม่มีผู้เสียหาย (Victimless Crime) หรืออาจเรียกว่า Public Order Crime (อาชญากรรมที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม) คือ อาชญากรรมที่ผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิดเป็นคน คนเดียวกัน การที่ไม่มีเหยื่อหรือผู้เสียหาย บางทีอาจเรียกว่า อาชญากรรมที่ตนเองยินยอมหรือผู้กระทำความผิดเป็น เหยื่ออาชญากรรมไปพร้อมๆ กัน เช่น ความผิดเกี่ยวกับการเล่นพนัน ความผิดเกี่ยวกับการขายบริการทาง

เพศ หรือความผิดเกี่ยวกับการทำแท้งโดยมิชอบด้วยกฎหมาย⁶ เป็นต้น โดยอาชญากรรมประเภทที่ไม่มีผู้เสียหายนี้จะส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นรอบข้างไม่มากนัก แต่ก็ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างเช่นกัน แม้การกระทำความผิดประเภทนี้ ตัวผู้กระทำความผิดเป็นผู้กระทำและเป็นผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำของตน แต่ก็มีความผิดในศีลธรรม ผิดบรรทัดฐานค่านิยมของสังคมนั้นๆ แม้เป็นสิทธิเฉพาะตัวแต่ก็ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางสังคม

จากการศึกษาหลักการในเรื่องคุณธรรมทางกฎหมาย เนื่องจาก “คุณธรรมทางกฎหมาย” หมายถึง ประโยชน์หรือคุณค่าของการอยู่ร่วมกันที่กฎหมายคุ้มครองหรือประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง จึงกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า “คุณธรรมทางกฎหมาย” คือ เหตุผลของการกำหนดความผิดอาญา⁷ หลักการเรื่องคุณธรรมทางกฎหมายมีประโยชน์ในการวินิจฉัยปัญหาในผู้เสียหายในคดีอาญา เพราะผู้เสียหายในคดีอาญา คือผู้ที่คุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคลถูกล่วงละเมิด หากทราบว่าคุณธรรมทางกฎหมายของบทบัญญัตินั้นคือการคุ้มครองคุณธรรมทางกฎหมายที่เป็นส่วนบุคคล บุคคลผู้เป็นเจ้าของคุณธรรมทางกฎหมายและคุณธรรมทางกฎหมายดังกล่าวได้ถูกล่วงละเมิด บุคคลนั้นย่อมเป็นผู้เสียหายในคดีอาญา⁸ ในความผิดอาญานั้น หากพิจารณาในเรื่องคุณธรรมของกฎหมายอาจกล่าวได้ว่าความผิดอาญาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความผิดอาญาประเภทที่มีผู้เสียหาย (คุณธรรมทางกฎหมายคุ้มครองประโยชน์ส่วนตัว) และ ความผิดอาญาประเภทที่ไม่มีผู้เสียหาย (คุณธรรมทางกฎหมายคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมหรือเพื่อรักษาความดีงามของสังคม) เช่น ความผิดเกี่ยวกับการค้าประเวณีตามมาตรา 286 หรือความผิดเกี่ยวกับสิ่งลามกตามมาตรา 287 เป็นต้น⁹ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงเห็นว่าทฤษฎีทางอาชญาวิทยาในส่วนของอาชญากรรมที่ไม่มีผู้เสียหายและแนวคิดเรื่องคุณธรรมทางกฎหมายเรื่องการคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมหรือการรักษาความดีงามในสังคมมีความสอดคล้องกัน

สำหรับความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 มีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2563 เกี่ยวกับประเด็นว่า ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 ขัดกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา 28 หรือไม่ เห็นว่าบทบัญญัติในมาตรา 28 เป็นบทบัญญัติที่รับรองสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของบุคคลอย่างสมบูรณ์เนื่องจากชีวิตและร่างกายเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งการใช้สิทธิและเสรีภาพดังกล่าวจะต้องระมัดระวังไม่ให้กระทบสิทธิของบุคคลอื่นด้วย ทั้งนี้ความผิดฐานแท้งลูกมีเจตนารมณ์และคุณธรรมทาง

⁶ภทวรณ ทองใหญ่, อาชญาวิทยาและทัณฑวิทยา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561), หน้า 20,22.

⁷กัตทราวดี สีทองเสื่อ, “คุณธรรมทางกฎหมายในกฎหมายอาญา: ศึกษาความผิดรับของโจร,” (วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557), หน้า 14-18.

⁸คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561), หน้า 151-154.

⁹คณิต ฒ นคร, กฎหมายอาญาภาคความผิด (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559), หน้า 577.

กฎหมายที่ต้องการคุ้มครองชีวิตของทารกในครรภ์โดยเห็นถึงความสำคัญและคุณค่าของชีวิตมนุษย์ที่กำลังเกิดมา แต่เนื่องจากรากฐานของสังคมไม่ได้ขึ้นอยู่กับความเห็นคุณค่าของชีวิตมนุษย์เพียงเท่านั้น หากมุ่งคุ้มครองทารกในครรภ์เพียงอย่างเดียวโดยมิได้พิจารณาการคุ้มครองสิทธิของหญิงผู้ตั้งครรภ์อันมีมาก่อนสิทธิของทารกในครรภ์ก็เป็นสิ่งที่อาจส่งผลกระทบให้หญิงไม่ได้รับความเป็นธรรมและถูกกลั่นแกล้งหรือจำกัดสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของหญิง การคุ้มครองสิทธิของทารกในครรภ์และสิทธิของหญิงตั้งครรภ์ต้องให้เกิดความสมดุลกันโดยอาจต้องนำช่วงระยะเวลาการตั้งครรภ์มาเป็นหลักเกณฑ์ ในการพิจารณาปฏิเสธสิทธิของหญิงโดยปราศจากการกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขที่เหมาะสมดังเช่นในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 จึงเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของหญิงเกินความจำเป็น บทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 จึงกระทบสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกายของหญิงเกินความจำเป็น ไม่เป็นไปตามหลักแห่งความได้สัดส่วน และเป็นการจำกัดสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 จึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 28 ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาแล้วเห็นว่า ประมวลกฎหมายอาญาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลา 60 ปีแล้ว ก่อให้เกิดปัญหาการทำแท้งเถื่อนจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาสังคมจากความไม่พร้อมของหญิงและเด็กที่เกิดมาอีกมากมาย ขณะที่ปัจจุบันวิทยาการทางการแพทย์ได้พัฒนาขึ้นมากสามารถให้บริการดูแลรักษาการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ในเนื้อตัวร่างกายของหญิงในช่วงเวลาที่เหมาะสมได้อย่างสะดวกปลอดภัยแล้ว ศาลรัฐธรรมนูญจึงให้ข้อเสนอแนะว่าประมวลกฎหมายอาญาสมควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบันโดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการแก้ไขปรับปรุงบทบัญญัติแห่งกฎหมายดังกล่าว โดยกำหนดให้คำวินิจฉัยดังกล่าวมีผลเมื่อพ้นสามร้อยหกสิบวันนับแต่วันที่ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัย จากหลักการและเหตุผลในคำวินิจฉัยดังกล่าวทำให้ทราบว่า หากมีการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 301 อาจทำให้การกระทำของมารดาที่ทำให้ตนเองแท้งลูกบางกรณีไม่มีความผิดเนื่องจากการดามิสิทธิและเสรีภาพในเนื้อตัวร่างกาย เช่น หากทำให้ตนเองแท้งลูกเนื่องจากไม่พร้อมมีบุตรขณะที่ทารกในครรภ์ยังเป็นตัวอ่อนไม่เกิน 3 เดือน เป็นต้น ซึ่งหากการกระทำดังกล่าวมิได้เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาแล้วก็ไม่จำเป็นต้องพิจารณาในเรื่องผู้เสียหายที่จะได้รับความคุ้มครอง

จากแนวคิดในเรื่องการชดเชยความเสียหายให้กับผู้เสียหายในคดีอาญาและหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power, 1985) มาตรา 12 เห็นว่าในความหมายของคำว่า “ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” มีความหมายโดยรวมหมายถึง “บุคคลหรือคณะบุคคลที่ได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรือได้รับความเสียหายต่อทรัพย์สินหรือได้รับผลกระทบใดๆ จากการประกอบอาชญากรรมหรือเสื่อมเสียสิทธิจากการกระทำหรือละเว้นกระทำอันเป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา” ซึ่งเจตนารมณ์ในการบัญญัติปฏิญญาสากลดังกล่าว

มีเจตนาเพื่อต้องการที่จะช่วยเหลือ เยียวยาความเสียหายจากการที่ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับผลกระทบจากการกระทำความผิด ในความผิดที่รัฐจะจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายนั้น ในปฎิญาสากลงกล่าววางหลักเกณฑ์ว่าต้องเป็นความผิดอาญาที่ร้ายแรงและการกระทำความผิดดังกล่าวทำให้ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมได้รับอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือถึงแก่ความตาย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการจะจ่ายค่าตอบแทนความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาในความผิดฐานใดๆ ความผิดอาญานั้นๆ ต้องมีผู้เสียหายอันจะได้รับสิทธิดังกล่าวเสียก่อน

ผู้ศึกษาจึงเห็นว่า ควรมีการยกเลิกความผิดอาญาบางฐานในรายการท้ายพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 เนื่องจากความผิดบางฐานนั้น หากพิจารณาจากทฤษฎีทางอาญาวิทยา หลักการในเรื่องคุณธรรมของกฎหมาย และคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 4/2563 ประกอบกันแล้ว อาจถือว่าความผิดดังกล่าวไม่มีผู้เสียหายที่จะได้รับความคุ้มครองเพราะความผิดดังกล่าวบุคคลผู้เป็นผู้เสียหายกับผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลคนเดียวกัน อีกทั้งคุณธรรมทางกฎหมายมิได้มุ่งคุ้มครองประโยชน์ส่วนตัว อย่างเช่น ความผิดในการทำแท้งโดยมิชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 301 ความผิดเกี่ยวกับการค้าประเวณีตามมาตรา 286 หรือความผิดเกี่ยวกับสิ่งลามกตามมาตรา 287 เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นการสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการชดเชยความเสียหายให้กับผู้เสียหายในคดีอาญาและหลักการในปฎิญาสากลงว่าด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 ที่มีเจตนารมณ์เพื่อต้องการชดเชยเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมเท่านั้น อีกทั้งเพื่อมิให้เกิดการสับสนเรื่องของการตีความ ในการพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนของคณะกรรมการ หรืออนุกรมพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ว่าในความผิดอาญาฐานที่ได้กล่าวมานั้นต้องพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนหรือไม่อย่างไร จึงไม่ควรบัญญัติความผิดที่ไม่สามารถมีผู้เสียหายลงในรายการความผิดท้ายพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544

3. ปัญหาการกำหนดขอบเขตของคำว่า “ผู้เสียหาย” ในมาตรา 3 ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เนื่องจากผู้เสียหายที่จะได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้บัญญัติคำนิยามไว้ว่าต้อง “มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด” แต่คำดังกล่าวมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาที่ไม่ชัดเจนและสามารถตีความได้อย่างกว้างขวางไม่มีการจำกัดกรอบของความหมายดังกล่าวว่าการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดมีพฤติการณ์แค่ไหน อย่างไร จึงอาจทำให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการก่ออาชญากรรมบางคนมิได้รับการคุ้มครองโดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเพราะถูกตีความครอบคลุมไปถึงว่าเขามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

ผู้ศึกษาเห็นว่าตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(4) ได้บัญญัติคำนิยามคำว่า “ผู้เสียหาย” หมายความว่า บุคคลผู้ได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานหนึ่ง รวมทั้งบุคคล

อื่นที่มีอำนาจจัดการแทนได้ ดังบัญญัติไว้ในมาตรา 4, 5 และ 6 มีการให้คำจำกัดความไว้อย่างชัดเจนทั้งในหลักกฎหมายและในคำพิพากษาฎีกาจึงไม่เกิดปัญหาในการตีความว่าบุคคลใดเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้เสียหาย ตัวอย่างเช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 3316/2554 คดีที่สมัครใจทะเลาะวิวาท หากผู้ถูกระทำสมัครใจเข้าวิวาทจะไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย คำพิพากษาฎีกาที่ 7128/2547 คดีที่ต่างฝ่ายต่างประมาทคู่กรณีทั้งสองฝ่ายไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย หรือคำพิพากษาฎีกาที่ 3554/2561 กรณีที่ผู้เสียหายอายุไม่เกิน 13 ปีแม้ยินยอมให้ผู้กระทำความผิดข่มขืนกระทำชำเราซึ่งตามแนวคำพิพากษาฎีกาก็ดัดสินไว้ว่าเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัยเนื่องจากกฎหมายมุ่งคุ้มครองบุคคลที่มีอายุไม่เกิน 13 ปี

จากการศึกษาหลักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกาในเรื่องผู้เสียหายในคดีอาญาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความสำคัญที่คล้ายคลึงกันมาก โดยแทบที่จะเหมือนกันทุกประการยกเว้นแต่ถ้อยคำในตัวบทกฎหมายเท่านั้น ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าผู้เสียหายในคดีอาญาในกฎหมายทั้ง 2 ฉบับมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 4 ประการ¹⁰ คือ 1). ต้องมีการกระทำความผิดอาญาฐานใดฐานหนึ่งเกิดขึ้น 2). ผู้เสียหายต้องเป็นบุคคล 3). บุคคลนั้นต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากการกระทำความผิดฐานนั้น กล่าวคือ “เป็นผู้เสียหายโดยพฤตินัย” และที่สำคัญ ประการที่ 4). บุคคลนั้นต้องเป็น “ผู้เสียหายโดยนิตินัย” เป็นหลักเกณฑ์ที่ศาลฎีกาได้วินิจฉัยวางบรรทัดฐานเพิ่มเติมหลักเกณฑ์การเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาขึ้นอีก กล่าวคือ ต้องเป็นบุคคลที่สะอาดบริสุทธิ์ด้วย จึงจะมาขอรับความยุติธรรมจากศาลได้ เนื่องจากการพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายคำวินิจฉัยนั้นจะถือเป็นที่สุดต่อเมื่อพ้นกำหนด 30 วันนับแต่ได้รับการวินิจฉัยของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการแล้วไม่มีการอุทธรณ์หรือกรณีมีการอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์คำวินิจฉัยศาลอุทธรณ์ให้ถือเป็นที่สุดตามมาตรา 25 วรรคสอง ผู้ศึกษาจึงขอเปรียบเทียบแนวคำพิพากษาฎีกาในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในเรื่องผู้เสียหายโดยนิตินัย เปรียบเทียบกับแนวคำพิพากษาของศาลอุทธรณ์และของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เรื่องการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด พบว่ามีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาที่เหมือนกัน เช่น

1) เรื่องผู้เสียหายสมัครใจทะเลาะวิวาท คำพิพากษาฎีกาที่ 3316/2554 ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 11906/2559 ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยที่เหมือนกันว่า ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

¹⁰ ธานีศ เกศวพิทักษ์, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 13 (กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2559), หน้า 9.

2) เรื่องผู้เสียหายมีส่วนประมาท คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7128/2547 ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 2066/2552 ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 มีหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยที่เหมือนกันว่า ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด

อย่างไรก็ตามมีบางกรณีที่เกิดพิพาทขึ้นดังกล่าวหากพิจารณาหลักเกณฑ์ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้วเห็นว่าเป็นผู้เสียหายโดยนิตินัย แต่ในพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2554 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) กลับพิจารณาว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดหรือมีพฤติการณ์ที่น่าตกใจเสี่ยงภัย จึงเห็นควรยกคำขอ ขอให้พิจารณาดังกล่าวปรากฏในรายงานการประชุมคณะอนุกรรมการประจำจังหวัดนครสวรรค์ ครั้งที่ 10/2562 เลขที่ 1/ภ.3/น.ว./558057/2562 มีข้อเท็จจริงว่า ผู้ต้องหาและผู้ถูกข่มขืนกระทำชำเราอายุ 16 ปี ติดต่อกันผ่านทางเฟสบุ๊คมาก่อนเป็นระยะเวลา 2 เดือนและได้มีการนัดหมายกันโดยผู้ต้องหาไปปรับผู้ถูกกระทำที่บริเวณท้ายซอยหมู่บ้าน วันเกิดเหตุผู้ต้องหาไปปรับตามที่นัดและได้พาผู้เสียหายไปข่มขืนกระทำชำเราที่รีสอร์ทโดยผู้ถูกข่มขืนกระทำชำเราไม่ยินยอม คณะอนุกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่าผู้ถูกกระทำไม่ใช่ผู้เสียหายตามมาตรา 3 เนื่องจากมีพฤติการณ์น่าตกใจเสี่ยงภัย จึงเห็นควรยกคำขอ กรณีดังกล่าวเป็นผลของปัญหาจากการพิจารณาตีความคำว่า “ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด” อย่างไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและอย่างกว้างขวาง อาจทำให้ผู้ถูกกระทำไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกฎหมายดังกล่าว

ผู้ศึกษาเห็นว่า บทนิยามมาตรา 3 ในคำว่า “ผู้เสียหาย” ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาที่คล้ายเคียงกับคำว่า “ผู้เสียหาย” ตามมาตรา 2(4) ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่เนื่องจากในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีหลักเกณฑ์ประกอบกับคำวินิจฉัยของศาลฎีกาที่ชัดเจนกว่ามาก ดังนั้น เพื่อมิให้เป็นภาระตกแก่คณะกรรมการหรืออนุกรรมการในการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาต้องตีความคำว่า “มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด” ตามพฤติการณ์ในแต่ละกรณี และป้องกันการตีความที่ไม่มีหลักเกณฑ์ชัดเจนและกว้างขวางในเรื่องการมีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของผู้เสียหาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการคุ้มครองให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาที่ได้รับผลกระทบจากการตีความที่ไม่มีหลักเกณฑ์ชัดเจนและอย่างกว้างขวางดังกล่าว การจำกัดความหรือตีกรอบความหมายของผู้เสียหายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ.2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) ควรใช้หลักเกณฑ์เดียวกับการเป็นผู้เสียหายในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

4. ปัญหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้เสียหายโดยสิทธิทางอื่นที่ไม่ใช่สิทธิในจำนวนเงิน เนื่องจากพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ได้ให้

ความช่วยเหลือผู้เสียหายในคดีอาญาในด้านของจำนวนเงินเพียงด้านเดียว หากพิจารณาในมาตรา 18 ที่ระบุว่าผู้เสียหายมีสิทธิได้รับค่าตอบแทนจำนวนเท่าใดและเป็นค่าตอบแทนในด้านอะไรบ้าง แต่พระราชบัญญัติดังกล่าวมิได้ให้การช่วยเหลือผู้เสียหายในเรื่องการเยียวยาทางจิตใจโดยนักจิตวิทยาหรือผู้เชี่ยวชาญอันมิได้เป็นการเยียวยาความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับการก่ออาชญากรรมครบทุกด้านของความเสียหาย

ในบทนิยามในมาตรา 3 บัญญัติไว้ว่า “ค่าตอบแทน หมายความว่า เงิน ทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับเพื่อตอบแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากหรือเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น” ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเมื่อมีการก่ออาชญากรรมเกิดขึ้นผู้เสียหายหรือทายาทย่อมได้รับความเสียหายหลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ค่าขาดประโยชน์จากการทำงานในการดูแลสุขภาพอาจไม่สามารถทำงานได้ตลอดไปซึ่งอาจกระทบต่อทายาทของผู้เสียหายด้วย ที่กล่าวมานั้นเป็นความเสียหายในเรื่องของจำนวนเงินที่ต้องเสียไปเพื่อเยียวยาความเสียหายจากการก่ออาชญากรรมดังกล่าว อย่างไรก็ตามในการก่ออาชญากรรมแต่ละครั้งความเสียหายที่ผู้เสียหายหรือทายาทได้รับไม่ใช่มีเพียงความเสียหายในเรื่องของจำนวนเงินเพียงอย่างเดียว ยังมีความเสียหายในด้านของจิตใจที่บอบช้ำเสียหายเกิดความกลัวและเสียขวัญ จากการก่ออาชญากรรมอีกด้วย ดังนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่าการช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 มาตรา 18 มีการช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาเพียงด้านเดียวคือในด้านจำนวนเงินเท่านั้น มิได้ให้การช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในด้านของจิตใจด้วย

จากการศึกษาแนวคิดในการชดเชยความเสียหายให้กับผู้เสียหายในคดีอาญาแนวคิดในเรื่องการชดเชยความเสียหายโดยชุมชน¹¹ และแนวคิดการชดเชยความเสียหายโดยรัฐแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาพบว่า มีหลักการที่สำคัญกล่าวคือเชื่อว่าอาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ทุกสังคมต้องมี ถ้าหากบุคคลใดบุคคลหนึ่งตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมก็เท่ากับว่าบุคคลนั้นยอมเสี่ยงภัยแทนคนอื่นๆ ในชุมชนสังคมหรือชุมชนต้องช่วยกันรับผิดชอบชดเชยความเสียหายโดยสามารถชดเชยความเสียหายทั้งในด้านของจิตใจ คือการให้การอบอุ่นทางจิตใจ ให้กำลังใจ เป็นการเยียวยาจิตใจอันเกิดจากความบอบช้ำ ความผิดหวัง ความกลัว และเสียขวัญ และมีแนวคิดที่ว่ารัฐกับบุคคลผู้อยู่ใต้ปกครองของรัฐมีความสัมพันธ์อย่างหนึ่งโดยตกลงร่วมกันคือ สัญญาประชาคม ให้อำนาจในการจัดการเป็นของรัฐ ดังนั้นเมื่อเกิดอาชญากรรมเกิดขึ้นก็เท่ากับรัฐปฏิบัติหน้าที่บกพร่องที่ไม่สามารถบริหารจัดการคุ้มครองป้องกันสมาชิกให้ปลอดภัยจากอาชญากรรมได้ จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายจากการก่ออาชญากรรม¹² โดยสรุปทั้ง 2 แนวคิดทั้ง

¹¹ อรรถพ พูบำรุง, “เอกสารการสอนชุดวิชาอาชญาวิทยาและทัณฑวิทยาหน่วยที่ 1-7,” พิมพ์ครั้งที่ 7 (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2547), หน้า 161.

¹² ภัทรวรรณ ทองใหญ่, เรื่องเดิม, หน้า 75.

ชุมชนและรัฐควรทำหน้าที่ในการประสานงานร่วมกันเพื่อที่จะเยียวยาความเสียหายแก่เสียหายในคดีอาญา ทั้งในด้านความเสียหายในส่วนของจำนวนเงินและที่สำคัญอย่างยิ่งความเสียหายในด้านของจิตใจ เป็นต้น

จากหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรมพื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่อ อาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 (Declaration of Basic Principle of Justice for Victim of Crime and Abuse of Power, 1985) สิทธิที่ผู้เสียหายในคดีอาญาได้รับคือ สิทธิในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม (Assistance) หลักการดังกล่าวปรากฏอยู่ในข้อที่ 14 ถึง ข้อที่ 17 กล่าวคือ “ชุมชนหรือองค์กรต่างๆ ต้องร่วมมือให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมไม่ว่าทางด้านร่างกาย หรือจิตใจ” อันเป็นการสอดคล้องกับแนวคิดในการชดเชยความเสียหาย โดยชุมชนและการชดเชยความเสียหายโดยรัฐ เห็นว่าหลักการดังกล่าวในปฏิญญาสากลมุ่งคุ้มครองผู้เสียหายในคดีอาญาจากผลกระทบที่ผู้เสียหายได้รับอย่างรอบด้าน ไม่ใช่แค่เพียงการชดเชยความเสียหายทางด้านร่างกายเท่านั้นหรือในเรื่องของจำนวนเงินเท่านั้น แต่ยังมุ่งคุ้มครองในเรื่องของผลกระทบที่ได้รับทางจิตใจด้วย

จากการศึกษาหลักการในกฎหมายต่างประเทศเกี่ยวกับการช่วยเหลือ เยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาในประเทศสวีเดนสิทธิที่ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาโดยรัฐจะมีการช่วยเหลือทางการเงินคือ ค่าชดเชยความทุกข์ทรมานทางกายและทางจิตใจไม่ว่าจะเป็นเพียงชั่วคราวหรือถาวร อีกทั้งยังมีรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือ (Support and Assistance) ในรูปแบบอื่นๆ เช่น การช่วยเหลือด้านสวัสดิการสังคม (Social Service) จะเน้นในการให้ความช่วยเหลือทางด้านฟื้นฟูจิตใจ ในบางท้องถิ่นจะมีการจัดตั้งเป็นศูนย์ช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมที่เป็นเด็กและเยาวชน หรือการช่วยเหลือโดยองค์กรอิสระ (Support from Non-Profit Organization) เป็นการดำเนินงานด้วยความสมัครใจจากอาสาสมัคร เช่น ศูนย์พึ่งพิงสตรี, ศูนย์ช่วยเหลือผู้เสียหายซึ่งรวมถึงผู้เสียหายทุกประเภท มุ่งเน้นให้การช่วยเหลือในการฟื้นฟูจิตใจ มีการให้คำปรึกษาและรวมถึงจัดหาบุคคลมาช่วยเหลือ (Support Person) โดยมีองค์กรกลางซึ่งเรียกว่า Victim Support Sweden¹³ และในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้กฎหมาย Victim of Crime Act (VOCA) ค.ศ. 1994 ในการขอรับการชดเชยความเสียหาย หากสภาพจิตใจ ร่างกาย อารมณ์ของผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม เป็นเงื่อนไขในการขอรับเงิน คณะกรรมการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนความเสียหายอาจสั่งให้บุคคลดังกล่าว ตรวจร่างกาย หรือเข้ารับการปรึกษาโดยแพทย์หรือนักจิตวิทยา¹⁴ เพื่อเป็นการเยียวยาผู้เสียหายได้อย่างถูกต้องตรงตามความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับจากการก่ออาชญากรรมนั้น เห็นว่าประเทศสหรัฐอเมริกาได้ให้ความสำคัญกับการเยียวยาความเสียหายทางด้านจิตใจโดยแพทย์ หรือนักจิตวิทยาเช่นกัน

¹³สุภัท ครองยุติ, เรื่องเดิม, หน้า 111.

¹⁴ชนัญญา กิจทวี, เรื่องเดิม, หน้า 43.

เนื่องจากเห็นว่าความเสียหายทางด้านจิตใจนั้นไม่สามารถเยียวยาได้ในรูปแบบของจำนวนเงินเพียงอย่างเดียว จากที่กล่าวข้างต้นหากคณะกรรมการเห็นว่าการเงื่อนไขในการจ่ายเงินเยียวยาความเสียหายนั้นขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจหรือสภาพอารมณ์ของผู้เสียหายคณะกรรมการอาจให้ผู้เสียหายเข้ารับการปรึกษาจากแพทย์ หรือนักจิตวิทยาเพื่อเยียวยาความเสียหายทางจิตใจได้เนื่องจากเห็นว่าเป็นการเยียวยาความเสียหายที่ตรงต่อความเสียหายมากกว่าที่จะเยียวยาความเสียหายในรูปแบบของจำนวนเงิน

ผู้ศึกษาเห็นว่า เพื่อเป็นการให้สอดคล้องกับหลักการในปฏิญญาสากลว่าด้วยหลักความยุติธรรม พื้นฐานของผู้เสียหายและเหยื่ออาชญากรรมและการใช้อำนาจโดยมิชอบ ค.ศ. 1985 และหลักการในประเทศ สวีเดนเกี่ยวกับการช่วยเหลือ เยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาในเรื่องของการฟื้นฟูทางด้านสภาพจิตใจ การจ่ายค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาในบทบัญญัติมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัติค่าตอบแทนความเสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ควรเพิ่มหลักการเรื่องการช่วยเหลือ เยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาในเรื่องของการฟื้นฟูสภาพจิตใจ เนื่องจากความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับในการก่ออาชญากรรมแต่ละครั้ง ยังรวมถึงความเสียหายด้านของจิตใจที่บอบช้ำเสียหายเกิดความกลัวและเสียขวัญ จากการก่ออาชญากรรมอีกด้วย อีกทั้งการให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจไม่เป็นการขัดกับบทนิยาม ในความหมายของคำว่า ค่าตอบแทนตามมาตรา 3 เพราะในคำว่า “ประโยชน์อื่นใด” คือประโยชน์ที่ผู้เสียหายมีสิทธิได้รับเพื่อตอบแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากหรือเนื่องจากการกระทำความผิดอาญาของบุคคลอื่น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือ เยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาจากความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับ โดยครอบคลุมทุกความเสียหายที่เกิดขึ้น

จากการศึกษาปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาเกี่ยวกับการแจ้งรายละเอียดและการทราบถึงสิทธิของผู้เสียหายมาตรา 6/1 ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ

1.1 เพื่อให้ผู้เสียหายทราบถึงรายละเอียดในการยื่นคำขอรับสิทธิอย่างชัดเจน ให้เพิ่มเติมข้อความในบทบัญญัติในมาตรา 6/1 โดยให้พนักงานสอบสวนแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการ และสถานที่ยื่นคำขอ โดยเพิ่มข้อความว่า “ทั้งนี้ให้พนักงานสอบสวนแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับ วิธีการ และสถานที่ในการยื่นคำขอ”

1.2 เพื่อให้บุคคลที่ตกเป็นผู้เสียหายในคดีอาญาทุกคนได้รับการแจ้งสิทธิในการได้รับค่าตอบแทนอย่างเท่าเทียม ให้เพิ่มเติมบทบัญญัติมาตรา 6/1 วรรคสอง โดยให้พนักงานสอบสวนติดตามแจ้งสิทธิแก่ผู้เสียหาย โดยเพิ่มข้อความเป็นวรรคที่สองว่า “ในการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หากพนักงานสอบสวนไม่พบผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหาย เนื่องจากผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความ

เสียหายมิได้มาร้องทุกข์หรือในกรณีอื่นใด ให้พนักงานสอบสวนติดตามแจ้งสิทธิดังกล่าวแก่ผู้เสียหายหรือทายาทซึ่งได้รับความเสียหาย”

2. ปัญหาในการบัญญัติความผิดที่จะได้รับการคุ้มครองตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อมิให้เกิดการสับสนเรื่องของการตีความ ในการพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนของคณะกรรมการหรืออนุกรรมการพิจารณาค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหาย ว่าในความผิดอาญาในรายการท้ายพระราชบัญญัตินั้นในความผิดอาญาบางฐานความผิดต้องพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนหรือไม่ อีกทั้งเพื่อให้การจ่ายค่าทดแทนความเสียหายเป็นการจ่ายค่าทดแทนให้กับบุคคลที่เป็นผู้เสียหายในคดีอาญานั้นผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ ให้ยกเลิกความผิดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 286 มาตรา 287 และมาตรา 301 ออกจากรายการท้ายพระราชบัญญัติ

3. ปัญหาการกำหนดขอบเขตนิยามคำว่า “ผู้เสียหาย” ในมาตรา 3 ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 เพื่อมิให้เป็นภาระตกแก่คณะกรรมการหรืออนุกรรมการในการพิจารณาค่าตอบแทนผู้เสียหายในคดีอาญาต้องตีความคำว่า “มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด” ตามพฤติการณ์ในแต่ละกรณี ซึ่งเป็นการยากแก่การพิจารณา และเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในการพิจารณาจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ ให้มีการแก้ไขบทนิยามคำว่า “ผู้เสียหาย” ในมาตรา 3 เปลี่ยนเป็นข้อความว่า “ผู้เสียหาย หมายถึง ผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

4. ปัญหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้เสียหายโดยสิทธิในทางอื่นที่ไม่ใช่สิทธิในจำนวนเงิน เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ในการที่จะช่วยเหลือเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาอย่างครบถ้วนทุกความเสียหายที่ได้รับ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ ให้มีการเพิ่มบทบัญญัติเป็นวรรคสองในมาตรา 18 ด้วยข้อความว่า “ในกรณีที่ผู้เสียหายหรือทายาทได้รับความกระทบกระเทือนแก่จิตใจและผู้เสียหายหรือทายาทร้องขอ ให้คณะกรรมการจัดให้ผู้เสียหายหรือทายาทได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจโดยผู้เชี่ยวชาญ”

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

หนังสือ

คณิต ฌ นคร. กฎหมายอาญาภาคความผิด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559.

_____. กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2561.

สุพิศ ประณีตพลกรัง. กฎหมายค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2561.

ธานีศ เกศวพิทักษ์. คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 13.

กรุงเทพมหานคร: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2559.

ภัทรวรรณ ทองใหญ่. อาชญวิทยาและทัณฑวิทยา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561.

อรรณพ ชูบำรุง. “เหยื่ออาชญากรรม.” เอกสารการสอนชุดวิชาอาชญวิทยาและทัณฑวิทยาหน่วยที่ 1-7.

พิมพ์ครั้งที่ 7. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.

วิทยานิพนธ์

คัดทราวดี สีทองเสื่อ. “คุณธรรมทางกฎหมายในกฎหมายอาญา: ศึกษาความผิดรับของโจร.” วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2557.

ชนัญญา กิจทวี. “การชดเชยความเสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรมในคดีอาญาโดยรัฐ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตร
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2546.

สุภัท ครองยุติ. “มาตรการทางกฎหมายในการช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในคดีอาญาตามพระราชบัญญัติ
ค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544.” วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2561.